

УДК 620.9

Кудлак В.Я.

кандидат економічних наук, доцент,

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ЕНЕРГОБЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ**ENERGY SECURITY AS A BASIS OF ECONOMIC INDEPENDENCE UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто сутність та зміст поняття «енергетична безпека». На основі вітчизняного законодавства визначено місце енергобезпеки в системі національної безпеки України. Досліджено головні цілі та напрями досягнення енергетичної безпеки в нашій країні, її роль в забезпеченні економічної незалежності держави.

Ключові слова: енергетична безпека, енергоефективність, енергетичний баланс, імпорт енергоресурсів.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена суть понятия «энергетическая безопасность». На основе отечественного законодательства определено место энергобезопасности в системе национальной безопасности Украины. Исследованы главные цели и направления достижения энергетической безопасности в нашей стране и ее роль в обеспечении экономической независимости государства.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, энергоэффективность, энергетический баланс, импорт энергоресурсов.

ANNOTATION

In the article the essence and the concept of «energy security» were reviewed. The place of energy security of Ukraine in the system of national security was determined based on the national legislation. The main goals and directions of achieving energy security and its role in ensuring economic independence in our country were investigated.

Keywords: energy security, energy efficiency, energy balance, energy imports.

Постановка проблеми. Енергетична безпека України практично з часу здобуття незалежності була однією з найбільш вразливих компонентів національної безпеки нашої країни. В основі цієї проблеми лежить значна залежність від імпортих енергоносіїв, низька енергоефективність та висока енергозатратність національної економіки. В контексті зростання внутрішніх та зовнішніх загроз, які в значній мірі мають економічний характер, проблема енергобезпеки має, без перебільшення, життєво важливий характер не тільки для економічного сектору, але й для нормального існування держави загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленням проблем сучасного стану енергетичної безпеки України займалися ряд вітчизняних дослідників, зокрема: Вертеба Я.Р., Земляний М.Г., Ковалко М.П., Плачкова С.Г., Продан Ю.В., Сменковський А.Ю., Шевцов А.І. та ін.

Мета статті полягає в дослідженні й аналізі сутності поняття «енергетична безпека» та її практичної реалізації в сучасних умовах як необхідного аспекту економічної незалежності України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В загальноприйнятому розумінні енергобезпека відображає здатність уряду за нормальних умов до забезпечення кінцевих споживачів енергією і енергоносіями належної якості та в необхідному обсязі, у випадку кризових явищ та дії дестабілізуючих чинників, незалежно від їх характеру, гарантувати покриття мінімального обсягу найважливіших потреб держави.

Згідно із Законом України «Про основи національної безпеки», до основних напрямів державної політики з питань національної безпеки України, серед іншого, належить «забезпечення енергетичної безпеки на основі сталого функціонування і розвитку паливно-енергетичного комплексу, в тому числі послідовного й активного проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергозабезпечення» [1]. Таким чином, ми можемо стверджувати, що законодавець визнає енергетичну безпеку невід'ємною частиною національної безпеки держави. Відповідно, зважаючи на реалії сьогодення, система заходів щодо забезпечення енергетичної безпеки є пріоритетним завданням українського уряду.

Важливим елементом аналізу енергетичної безпеки України є енергетичний баланс. Енергетичний баланс, або паливно-енергетичний баланс, в Україні найчастіше визначають як систему показників, яка відображає кількісну рівність між прибутком і витратою енергії та характеризує структуру виробництва і використання енергії в економіці, співвідношення між потребою в паливі у межах відповідної територіальної чи виробничої одиниці (країни, району, галузі, підприємства тощо) за певний період.

Згідно з інформацією Державної служби статистики України, останній енергетичний баланс нашої держави було складено за підсумками 2013 р. Згідно з даними, наведеними в ньому, загальний обсяг первинної енергії в Україні становив 115,9 млн. т нафтового еквіваленту (млн. т н. е.), що на 5,4% менше, ніж у попередньому році.

На основі даного енергетичного балансу ми можемо сформулювати загальну картину розподілу джерел первинної енергії в Україні (рис. 1).

Наведений рисунок вкотре підтверджує загальновідомий факт критичної залежності нашої країни від імпортих енергоносіїв (особливо природного газу). Найбільшої гостроти

цій проблемі надає домінування в якості основного імпортера енергоносіїв Російської Федерації, особливо в контексті існуючого військово-політичного конфлікту.

Додатковою аргументацією, що підтверджує імпортозалежність України в енергетичній сфері, є товарна структура імпорту нашої країни. Так, згідно з даними Державної служби статистики України, в загальній структурі імпорту в 2014 р. палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки займали 27,8%, що в грошовому еквіваленті становить більш ніж 15 млрд. дол. США.

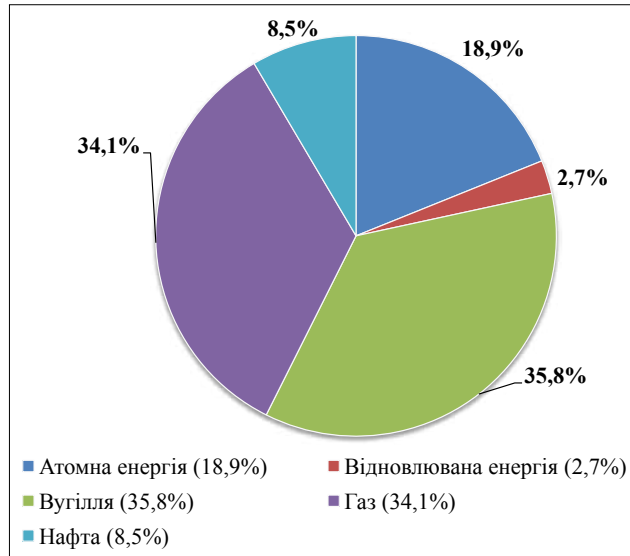

Рис. 1. Структура джерел первинної енергії в Україні (2013 р.)

Джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України

На наш погляд, така ситуація є неприпустимою не тільки в контексті енергобезпеки, але й з точки зору національної безпеки загалом та забезпечення умов економічної незалежності України.

Щоправда, слід зазначити, останнім часом в нашій державі простежується позитивна тенденція до зростання енергоефективності та диверсифікації джерел постачання імпортованих енергоресурсів. Ці заходи, безумовно, є першочерговими для забезпечення мінімально прийняттого рівня енергобезпеки.

Зокрема, у 2014 р. відбулося зниження імпорту газу на 30% (-8,5 млрд. м³) за рахунок зниження споживання (-7,5 млрд. м³) та нижчого рівня запасів (-3,0 млрд. м³). Крім того,

відбулась зміна регіональної структури поставок [2, с. 9]. Проілюструємо дану тенденцію графічно (рис. 2).

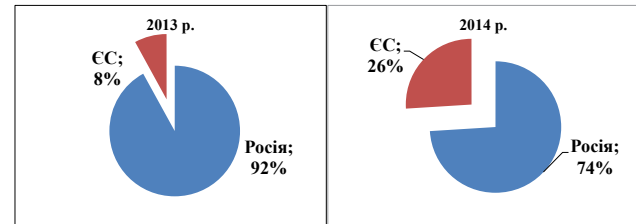

Рис. 2. Динаміка зміни регіональної структури поставок природного газу в Україну 2013–2014 рр. [2]

Схожі зміни відбулися в структурі імпорту нафтопродуктів. Статистичні дані, що характеризують тенденції імпорту нафти та нафтопродуктів, наведемо у вигляді таблиці 1.

Опираючись на наведені дані, можемо стверджувати, що суттєве регіональне зміщення енергетичного імпорту, від Росії (-52%) до ЄС (+26%) та Білорусі (+33%) [2, с. 11] – це вагомий реальний крок в напрямку суттєвого зростання енергетичної безпеки України. Проте, не дивлячись на існуючі позитивні зміни, все ще зберігаються високі ризики, пов'язані із значною імпортозалежністю вітчизняної економіки від іноземних енергоносіїв. Зважаючи на це та ряд інших факторів, зокрема, високу енергозатратність і низьку енергоефективність вітчизняної економіки та комунальної сфери, енергобезпека України потребує негайних дій щодо свого зміцнення.

У цьому контексті позитивно можна оцінити схвалену Верховною Радою України в грудні 2014 р. Програму діяльності Кабінету Міністрів України, де значна увага приділяється політиці енергетичної незалежності держави [3].

Серед іншого, до основних напрямків та заходів політики енергетичної незалежності, що повинні, на наш погляд, зміцнити енергетичну безпеку України, варто віднести:

- інтеграцію української енергосистеми в мережу європейських енергосистем ENTSO-E;
- модернізацію інфраструктури паливно-енергетичного комплексу;
- диверсифікацію шляхів та джерел постачання енергоносіїв (вугілля, газ, ядерне паливо);
- підвищення енергоефективності за рахунок реалізації проектів на альтернативних джерелах енергії (Clean Energy);

Таблиця 1

Тенденції та регіональна структура імпорту нафти та нафтопродуктів в Україну в 2013–2014 рр. [2]

Регіон	Абсолютне відхилення 2014/2013, тис. т	Відносне відхилення 2014/2013, %	Частка у обсягах імпорту нафтопродуктів, %	
			2013 р.	2014 р.
Росія	-670	-33%	31%	19%
Білорусь	+1114	+48%	35%	47%
Європейський Союз	+374	+32%	28%	31%

- будівництво та реконструкцію житла за новими стандартами енергоефективності (підготовка нових ДБН та стандартів енергоефективності) [3].

Зважаючи на виключну важливість проблеми енергобезпеки, в іншому профільному документі, а саме «Енергетичній стратегії України на період до 2030 року», визначено основні цілі та напрямки забезпечення ефективної системи енергетичної безпеки нашої держави. До них, зокрема, віднесено:

- ефективне забезпечення економіки держави і населення обґрунтовано необхідними обсягами енергетичних ресурсів з урахуванням мінімізації вартості і сприяння стабільному соціально-економічному розвитку України;

- максимізація зусиль керівництва держави, направлених на зниження рівня залежності від імпортованих енергоносіїв та диверсифікація джерел імпорту за умов постійного зовнішнього тиску;

- підвищення рівня конкурентоздатності галузей ПЕК: залучення і перейняття кращого міжнародного досвіду в управлінні компаніями сектору і елементами ринку, розвитку власної науково-технічної бази, підвищення рівня кваліфікації кадрів [4].

Відповідно до зазначених цілей, головними напрямками енергетичної політики України з точки зору забезпечення енергетичної безпеки повинні стати:

- диверсифікація поставок усіх видів енергетичних ресурсів;

- скорочення енергоємності ВВП до рівня провідних країн Європи шляхом впровадження заходів з ефективного виробництва, транспортування і споживання енергоносіїв;

- нарощування економічно доцільного рівня власного видобутку та виробництва енергетичних ресурсів;

- забезпечення задовільного технологічного стану підприємств ПЕК;

- наявність та підтримка належного рівня стратегічного резерву енергетичних ресурсів;

- забезпечення вільної конкуренції на конкурентних ринках та контроль і регулювання природних монополій зі сторони держави;

- максимально можливе використання

наявних і створення нових транспортних потужностей ПЕР;

- створення пілотних проектів із використанням нетрадиційних видів енергетики та їх поширення в національному господарстві держави; підтримка власних виробників обладнання даного напрямку використання;

- упровадження нових джерел енергії, в тому числі: з використанням водню, газоподібного вугільного палива, водо-вугільної суспензії тощо [4].

Висновки. Одним з ключових чинників підвищення енергобезпеки є зростання енергоефективності. На нашу думку, реалізація даного завдання може реалізуватись в трьох напрямках:

1. Зменшення енергоємності ВВП (зростання енергоефективності економіки).

2. Розвиток відновлюваних джерел енергії.

3. Розвиток енергоощадності та енергоефективності побутового (житлового) сектору.

Реалізація даних завдань вимагає значних інвестицій. Джерелами фінансування запропонованих напрямків можуть стати державні інвестиції, приватні інвестиції, міжнародні гранти та програми. Звичайно, можлива комбінація різних джерел фінансування в межах окремих проектів. Наостанок зазначимо, що за оцінками спеціалістів, для модернізації паливно-енергетичного комплексу та зменшення енергоємності ВВП України сумарний обсяг інвестицій повинен скласти близько 1,8 трлн. грн.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про основи національної безпеки» / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
2. Динаміка імпорту України у 2014 році / Р.Джуччі, М. Риженков, Г. Захманн, В. Мовчан. – Берлін-Київ, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://knteu.kiev.ua/file/MТс=a21ac7b0b906ee3232385969e9281f71.pdf>.
3. Постанова «Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України» / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/26-19>.
4. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13>.